

BETHLEN GÁBOR ELSŐ TÁMADÁSA II. FERDINÁND ELLEN.

MÁSODIK ÉS BEFEJEZŐ KÖZLEMÉNY.

A magyar hadak elvonulása után, a cseh-morva sereg is elhúzódott Bécs alól, december 5-én, s Pozsonnyal szemben a Duna jobb partján táborozott 14 napig, míg a hajóhíd elkészült.

A nagy mérvű megbetegedések folytán a cseh-morva sereg annyira pusztult, hogy annak harezoló állománya 7000 főre lepadt.

Az elpusztított vidéken a császári hadak állapota is nyomorúságos vala, ezért Buquoi sem üldözte ellenfeleit.

Átkelés után a csehek Ulrichskirchen táján szállottak táborba; a morvák Brünn felé, a sziléziai segélyesapatok pedig haza vonultak.

Bethlen Gábor hadseregének visszamaradt része Pozsony táján szállott téli szállásokba, részben pedig a meghódolt dunántúli városokat látta el helyőrséggel.

A hadakozó felek jóformán kimerültek s a háborúskodás folyamában egyelőre némi szünet állott be. Ferdinánd király valamint Bethlen Gábor, egyaránt hajlandók valának a béke-alkudozásra, bár a hadi események bevégezetlensége miatt ezen szándék egyik részről sem volt komolyan vehető.

Ferdinánd Magyarország felől békét óhajtott, hogy teljes erővel a csehek, morvák és osztrákok ellen fordulhasson.

Bethlen Gábor pedig előre látta, hogy szövetségeseinek leveretése után Magyarországra, illetőleg reá kerül a sor; de mert a hadjárat folytatásához szükséges pénze nem volt, s a politikai viszonyok rendezésén felül az országgal egyetértőleg kellett a háború folytatása iránt határozni, — a békére hajlandónak mutatkozott.

Deczember 18-án nyílt meg Pozsonyban az országgyűlés.

Ferdinánd király s Bethlen Gábor tartós egyezkedés után 1620 február 4-én, ugyanazon évi szeptember 29-ig fegyverszünetet kötöttek.

Minthogy Bécs környéke ki volt pusztítva, Ferdinánd még a fegyverszünet előtt elhatározta, hogy seregét egyelőre — annak élelmezése céljából — ellenséges területre küldi; s amennyiben Buquoi és Dampierre egymásközt nem tudtak megegyezni, előbbit Felső-Ausztriába, utóbbit Magyarország határához irányította.

Dampierre Kis-Martonhoz nyomult, honnan deczember 24-ke táján kémszemlét intézett Soprony ellen s újból visszatért lak-tábor körletébe.¹⁾

Buquoi január havában Krems és Mülk táján állomásozott, várakozván a III. Fülöp spanyol királytól s Olaszországból érkezendő hadakra.

Dampierre utóbb vett parancs folytán Bécs felé vonult s Buquoival egyesülve, az össz-haderő február 26-ka táján átkelt a Dunán, hogy a csehek ellen vonúljon.

Január havában a csehek Langenlois és Horn közt, az osztrák fölkelő hadak Emersdorf és Woesendorf közt állomásoztak; a morva-sziléziai csapatok, mint említők, haza vonultak.

A Dunán túl február havában Nádasdy Tamás a szombat-helyi, keszői erősségeket és a gyáki kolostort, melyekben az erdélyi fejedelem őrségeket tartott, elfoglalta; utóbb azonban, hogy a fegyverszünet meg ne sértessék, a királynak február 24-én kelt parancsa folytán a fejedelem csapatainak visszaszolgáltatta.

A Tiszán innen Bethlen alvezérei ugyancsak február hóban

¹⁾ Dampierre, Sopronyt illetőleg deczember 24-én fontoskodva írja Ferdinand királynak: «Ezen hely roppant fontosságú Felsőged szolgálatára nézve . . . 4 ágyú, 2000 gyalog s a vélem levő lovasság elégséges, hogy ároknýtás nélkül is vívásához foghassak; (a belváros egyszerű körfallal volt kerítve) ígérem Felsőgednek, hogy három nap alatt beveszem. Wallenstein ezredes által egy pár ágyút odarendeltem hozatni Németújhelyből; de az utak feneketlen volta miatt az egyelőre lehetetlen.

Ezen hely alkalmas arra, hogy hatalmasan erődíttessék, belőle az egész környéket lehetne hűségben tartani. — Galantai gróf Eszterházy Miklós, Magyarország nádora 1. k. XX.

Munkácsot két ízben is körül zárolták, de eredménytelenül vonultak vissza.¹⁾

E jelentéktelen eseményektől eltekintve, Magyarországon a hadműveletekben szünet állott be, s Ferdinánd egész erejét Csehországba helyezhette át.

Minthogy pedig a fegyverszünetet a csehekre nézve, kik február 11-én Langenloisnál újabb vereséget szenvedtek, Bethlen közbenjárására sem volt hajlandó kiterjeszteni, a fejedelem május elején szövetségeseinek támogatására Bornemisza parancsnoksága alatt 1600, s utóbb ismét 800 lovast indított útba.

Bethlen a fegyverszünet időszakát a belviszonyok rendezésére s a háború folytatásához szükséges előkészületekre fordítá. Ez alatt, míg egyrészt Ferdinánd királyialkudozott, összeköttetését a csehekkel is föntartotta s a portán segélyhadakat szorgalmazott.

A május 31-ére hirdetett besztercebányai országgyűlésen Bethlen Gábor királyi választatott. Ferdinánd biztosai, kik ez alkalommal szintén jelen voltak, a béke-alkudozást mind addig húzták-halasztották, míg a mülhausenli liga által ígért segélyhadak kiállítottak.

Ezen idő alatt a csehek több kisebb ütközetben vereséget szenvedtek, s néhány erődített hely a császáriak birtokába jutott.

Július havában a liga-hadsereg 30,000 emberrel lépett a hadszínhelyre. Spanyolország Spinola vezérlete alatt 25,000 embert irányított Németalföldről a Rajna melléki Pfalzba. Spinola rendeltetése első sorban az volt, hogy a cseheknek esetleg Bajorországba, tehát a liga-hadsereg háta mögé teendő diversióját megakadályozza.

Szászországnak, mely szintén Ferdinánd szövetségébe lépett, Lausitz és Szilézia ellen kellett nyomulnia.

Miksa, bajor herceg, a liga-hadsereg vezére, miután Felső-Ausztriát meghódította, szeptember 8-án Horntól nyugatra Új-Pöllánál egyesült Buquoival, miáltal a két sereg létszáma 40,000 főre rúgott. Ez alkalommal Dampierre 6000 emberrel kikülönített

¹⁾ U. o.

s Bethlen Gábor ellen, Bécs oltalmára vezényeltetett, minthogy ott alig 2000 emberből állott a helyőrség.¹⁾

Anhalti Keresztély a cseh hadsereg zömével — Hornt és Eggenburgot feladva — Znaim felé hátrált.

Miksa bajor herczeg ennek folytán arra határozta magát, hogy Prága ellen nyomúl. Útközben az egyesült hadsereg több erődített várost ejtett hatalmába.

Bethlen Gábor — miután a csehekkal való szövetséget megújította, s a fegyverszünet különben is lejáró félben volt, — szintén elhatározta, hogy a háborút folytatni fogja.

A beszercebányai országgyűlés időszakában az Anhalti herczeg ajánlotta Bethlennek, hogy a Dunán átkelve Stájert és Ausztriát támadja meg, hogy ezáltal Buquoit a cseh hadszínhelyről odakényszerítse. A fejedelem ráhagyólag elfogadni látszott a tervet s azon nézetével egészíté ki, hogy ez esetben a cseh hadsereg Fischamentnél keljen át a Duna jobb partjára, hol Bethlen 40,000 embernek erődített táborát készített; e tábor a szövetséges hadseregnek egy messzeható erős állást fog nyújtani, a Dunán pedig 30 hadi hajóból álló hajóhad fogja az ellenséget törekvéseiben akadályozni. A tervezett állásból nappal a német, éjjel a magyar csapatok szüntelen támadással fogják zaklatni Bécsset, miáltal Ferdinánd előbb-utóbb mindenre kényszeríthető leend.²⁾

E hadi tervből főleg az tűnik ki, hogy a szövetségesek előtt két különböző cél lebegett. Az anhalti herczeg első sorban Prágát akarta biztosítani, Bethlen Gábor pedig Bécsset hatalmába ejteni.

A hadi terv első része még a jobb remények időszakában fogamzott meg a herczeg agyában, s talán nem tévedünk, ha benne föltalálni véljük a herczeg azon óhaját is, hogy hadműveleti önállóságát megóvja s véle a hadvezérlet dicsőségét magának biztosítsa.

Habár valamely hadi terv sikere a kivitel módozataitól, s egyéb viszonyok szerencsés vagy szerencsétlen közrehatásától függ, a két fél külön irányú combinációja nem helyeselhető.

¹⁾ Gindely id. m. 3. k. 259. l.

²⁾ U. o. 158. l.

A hadi tervnek az Anhalti herczeg által combinált része ama kor hadviselési jellegét adja, mely abban nyilvánult, hogy az erők egyesítését s a döntést kerülje, az ellenfélt majd ide csalva, majd oda kényszerítve — a hadművelet főczéljától eltérítse.

Nem mondjuk, hogy Bethlen Gábor teljesen emancipálta volna magát korának ezen gyarló hadviselési módszerétől, de állíthatjuk, hogy a hadműveleteket eszélyességgel, biztosssággal s a lehetőség határai közt majdnem mindig helyesen vezette. A hadi tervnek általa történt kiegészítése — amennyiben komolyan vehető — elütött a csehek érdekétől.

Egyébként, ha Bethlen Gábor egy elég erős hadsereg fölött rendelkezik, akkor neki a szövetséges hadakkal egyesülni, s az ellenséggel ott a hol találkozik, megküzdeni kellett volna. Ez azonban nem történt; mert a fejedelemnek nem volt annyi pénze, hogy egy nagyszabású hadművelet végrehajtásához szükséges hadsereget sikra állítson, annak hadi felszereléséről s élelmezéséről gondoskodjék, valamint hogy abban a mind inkább fölényre emelkedő, jól képzett gyalogságot megfelelő számban meghonosítsa.

Mert bár a magyar lovasság első rangú volta köz elismerésben részesült, a csekély számú gyalogság harczképzetség és fölszerelés dolgában nem állotta ki a versenyt a nyugati szomszédok gyalogságával, a különben is védő jellegű hadviselés időszakában.

Végre a szövetségi viszonyokat tekintve, úgy véljük, hogy a csehek örömebb látták az odaküldött segélycsapatokat, mint azon körülményt, hogy Bethlen Gábor vezérlete alatt a magyarokkal egy kalap alá jussanak.

Mint a hadjárat kezdő szakában, úgy ezúttal is remélte Bethlen, hogy a megyei fölkelő hadak seregét tetemesen fölszaporítandják; e csapatokat — ha másként nem — belvédelemre, helyőrségi szolgálatra fordíthatta volna; azonban minden különítményt a főhadműveletre szánt erőből véve, a cseheknek ígert 25,000 ember helyett mindössze 11,000 főre menő sereggel intézte Ferdinánd ellen támadólagos hadműveletét.

Azon időben, midőn az Anhalti herczeg Znaim környékére vonult vissza, Bethlen Gábor összes haderejét a csehek segélyére szándékozott küldeni; utóbb, midőn megtudta, hogy ezek Táboron

át Pilsen felé vonultak, megváltoztatta elhatározását, mert a kiélt vidéket nem tartá alkalmasnak arra, hogy azon át nagyobb sereget irányítson, s csak 8000 lovast küldött Tábor felé. Úgy tetszik, hogy ezeket is több csapatba osztva indítá utnak, mert szeptember 11-én Szempten kelt egyik levelében írja Thurzó Imrének, hogy Anhaltinusnak újabban 2000 lovast küld.

Ezekből kitetszik, hogy Bethlen Gábor nem szándékozott cseh földön a hadsereget személyesen vezérelni.

A segélyül küldött 8000 lovas október elején egyesülhetett a szövetséges hadakkal. A fejrhegyi csatát előzőleg újabb 5—6000 lovas irányított a csehek segélyére, de azok a döntő küzdelemben már nem vehettek részt.

A fejedelem — ha már az összhaderőt nem vezérelte a cseh-morva hadszínhelyre — hibásan cselekvé, hogy a segélyhadakat részletekben irányította oda. Ez által a magyar csapatok apránkint véreztek el s a szövetségesek jó formán alig érezték a segélyt; holott ha a 15,000 lovas egyidejűleg vonúl be a csehek táborába, az erkölcsi föllendülés mellett nagyban emeli a cseheknél amúgy is hiányzó támadó szellemet, (mint 1619-ben Nikolsburgtól Bécsig) s valószínűleg más fordulatot ad a hadjáratnak.

Azonban határozott mentségére szolgálnak a fejedelemnek a pénz hiánya s a hadfogadás nehézségei. A hadak gyűjtése már a nyár derekán kezdődött s az őszi hónapokban is folyt s a fejedelem, hogy tett ígéretét beváltsa, a nélkülözhető erőket, mihelyt talpon állottak, útba indította.

Egyébként a hadviselés erőtlen volta főleg abban talál magyarázatot, hogy a szövetségesek hadműveleteiben nem volt meg az annyira szükséges összhang.

Saját részről Bethlen Gábor szeptember elején, tehát a fegyverszünet lejárta előtt, kezdé meg a hadjáratot.

Miután csapatai már előbb megszállották Nyitrát, a fejedelem Besztercebányáról elindúlva, szeptember 9-én Érsek-Ujvárnál táborozott.

Nyitrát az őrség szabad elvonulás föltétele mellett föladta.

Ugyanezen időben történt, hogy Bethlen, Haller György és Fekete Péter hadnagyk vezérlete alatt, Komárom és Győr közt

3000 lovast és gyalogost átszállítottatott a Dunán, kik Sopronnál Sennyei Gáspárral és Huszár Istvánnal egyesültek.

Sennyei időközben a Búcsi Benedek alá helyezett soproni hadak parancsnokságát vette át, Huszár pedig dunántúli alkapitány vala.

Haller és Fekete 3000 emberrel meghódoltatták Pápát, Sümegyet, Kis-Komáromot, Pölöskét, Egerszeget.¹⁾

Szeptember 27-én Huszár István 3000 főre menő lovas hadakkal és a végbeli gyalogsággal, az Eszterházy Miklós tulajdonát képező Lakompakot fogta ostrom alá.²⁾

Maga Bethlen Gábor szeptember 28-án Pozsonynál kelt át a Dunán s 30-án 8000 emberrel Hainburgot megszállotta.

A fejedelem a dunántúli hadakat előbb a Lajtánál, utóbb Kis-Martonnál akarta egyesíteni, s erre vonatkozólag parancsot menesztett Sennyeihez és Huszárhoz. E szándéka utóbb a Lakompaknál közbejött vereség folytán megváltozott.

Hainburgot 400 gyalogos védelte. A város meghódolást ígért a fejedelemnek, miért is a magyar csapatok a bástyák előleges megrongálása nélkül, fényes nappal, lajtorják segítségével akarták meghágni a falakat. A lajtorják azonban oly rövidek voltak, hogy két ölnyire sem érték el a várfokot,³⁾ minek folytán a magyar hadak három sikertelen roham után — október 2-án — 1000 ember veszteséggel vonultak el a város alól.

Az ostrom beszüntetésének azonban egyéb oka is volt. Ugyan is Dampierre időközben 8000⁴⁾ főre szaporodott hadával Sopront fenyegette, miért is Bethlen elhatározta, hogy Széleskúton át Dampierre ellen nyomul.

Dampierre azonban derek hadát Bécsújhely táján hagyva, szeptember 30-án 1000 lovasból (ezek közt volt 400 kozák), 400 muskétásból és 40 kurta löfegyveresből álló különítménynyel Lakompak fölmentésére sietett; útját erdős hegyek által fődött

¹⁾ Katona id. m.

²⁾ Dampierre relatiója az ostromló sereg létszámát — némi túlzással — hatodfél ezerre, — Mr. de Puysieux, francia követ, 4000 lovasra és 800 hajdura teszi. Galantai gr. Eszterházy stb. I. k. XXII.

³⁾ Kemény János önéletírása 9. l.

⁴⁾ Kriegs-Chronik Oesterreich-Ungarns. 1887. III. Th. 26. l.

ösvényeken téve, a magyar csapatokat meglepni akarta; azonban ezek szerte portyázó osztagaik által kellő időben értesültek Dampierre közeledéséről, s Huszár István egy cserjés mellett harczrendbe állítá a 7 zászlóaljnyi lovasságot s némi árok mögé a hajdúkat.

Az odaérkezett Dampierre szintén harczra fejlődött, fölhasználva a cserjét és árkot, s előnyös állásában puskalövesnyire bevárta ezek támadását. A magyarok jobbszárnyukról indíták meg a támadást, de a muskétások nagy kárt tettek bennök s zavarba jöttek, — ekkor Aldobrandini lovas ezrede oly hatalmas rohamot intézett ellenök, hogy megfutamodának s lovasságuk másik részét is zavarba hozták; végül a rájuk rohanó kozákok által teljesen szétverettek. Dampierre a megvert magyarokat, kik 1200 (1700) embert hagytak a harcztéren, erőlyesen üldöztette.¹⁾

A fejedelem október 1-én értesülhetett Huszár vereségéről s következő napon — mint tudjuk — Sopron felé vette útját.

Dampierre főhadiszállása október 4-ke táján Német-Újhelyben volt, s csak arra várt, hogy serege fölszaporodik, s akkor azután — mint Eszterházy Miklósnak írja — egy órát sem késve, az ellenség elé megy, s a hol találja, össze meg összeveri.

E vérmes önhittséggel tett nyilatkozat eléggé igazolja, hogy a császáriak a magyarokéhoz hasonló nehézségekkel küzdöttek. Hogy ennek daczára mindkét fél hadműveletekbe bocsátkozott, tette azt azért, hogy a döntésig is eredményt fölmutatni képes legyen. Csakhogy aztán ezen mellék jelentőségű harczokban a haderő többnyire elkallódott.

Bethlen Gábor sem kereste föl Dampierret, hanem Sopronyon át Lakompak ellen fordult s október 7-én bevette.

Dampierre ezen alkalmat fölhasználva, a pozsonyi hídát szándékozott elrombolni, hogy Bethlen összeköttetését ezen fontos helylyel megszakítsa s ekként a várat könnyű szerével hatalmába ejtse.

Ezen czélból gyújtó- és kövel terhelt hajókat bocsátott alá a Dunán, melyek rendeltetése volt a hajóhidat fölgyújtani s szét-

¹⁾ Dampierre és Mr. de Puysieux francia követnek relatiója. Galantai gróf Eszterházy stb. I. k. XXII.

rombolni. E terve azonban nem sikerült; mert Bethlen éber csapatai a szándékot észrevéve, hajósok közreműködése mellett Dévény táján a járműveket elfogták s az evező legénységet fölkonzolva, a hajókat elsüllyeszték s részben fölégették.

Ennek folytán Dampierre elhatározta, hogy Pozsonyt s a várat éjjeli rajta ütés által fogja hatalmába ejteni.

Október 8-án 8000 főből álló seregének egy részét, a lövegeket s az élelmiszert 40 hajón elhelyezve, a Dunán útnak indítá.

Ezen seregrésznek mint baloszlopnak Dévény alatt kell vala partra szállni, s a támadáshoz késedelem nélkül hozzáfogni.

A jobb oszlop Collalto Kamhold parancsnoksága alatt a Duna jobbpartján Hainburgon át a hajóhidhoz vala érkezendő s azon át a városba nyomulandó.

A vállalatot már eleve balszerencse érte, amennyiben három, lövegekkel s ostromszerekkel terhelt hajó Bécs alatt a külső hid közelében, — s egy 200 muskétással megrakott hajó Hainburg alatt elsüllyedt. Collalto oszlopát pedig a magyar csapatok örsei korán észrevették.

Ugyan ezen időben történt, hogy Rákóczy György Felső-Magyarországról jöve, 2500—3000 emberrel a fejedelem seregéhez volt csatlakozandó, — «igen szükséges alkalmatosságban» érkezett Pozsony segélyére.

Október 9-én (d. e. 9—10 óra tájban) már teljesen kinapalodott, mi előtt Dampierre csapatait rendezve, a támadást megkezdte volna.

A dunai oszlop Zuckermandel, Wödritz külvárosokat s egy közeli sánczban elhelyezett löveget ejtett hatalmába. Midőn azonban a város lövetése eredménytelen maradt, Dampierre 200 muskétás s néhány petárdával fölszerelt tüzemester élén, a vár ellen erőszakos támadást intézett, rohamát a mai Schlossberg-Gassen át vezetve. Itt egy frissiben emelt félholdony sűrű golyózappal fogadta a rohamoszlopot s annak két támadását visszaverte. Egy harmadik rohammal ugyan sikerült a félholdonyt elfoglalnia, azonban a csapatok földözék nélkül levén, a várból oda-intézett fegyvertűz pusztító hatásának voltak kiteve. Dampierre, hogy a rohamot újult erővel folytathassa, friss csapatokért szándékozott visszafordulni, mi alatt egy golyó által fején találva, halva

rogyott össze; ennek következtében csapatai az ostromot abban hagyták.

Collalto Farkasfalváról érkezve, a hajóhídon át tört be a külvárosba, hol néhány házat sikerült elfoglalnia; azonban a város ellen intézett támadását az őrség hatalmas löveg- és puska-tűzzel fogadta, s csapatait az árokból kiűzve, a Dunáig kergette.

Ez alkalommal az ostromlók közül sokan elesetek, és sokan a nagy zavar és tolongás miatt a vízbe fulladtak.

Collalto bizonyára értesült a másik oszlop szerencsétlen kimenetelű támadásáról, minek következtében saját részéről is megelégtelte az eddigi veszteséget, s a siker kilátásával nem kecsegtető ostromot beszüntetve, csapataival Hainburgon át Bécs felé vonult vissza.

Ugyan ezen időben történt a balparton, hogy Rákóczy György lovassága a város alatt tanyázó kozákokat megrohanta és Stomfa irányában üldözte.

Bethlen Gábor Dampierre vállalatáról, s bizonynyal kudarczáról is értesülve, hadait Pozsony felé irányítá, s Petneházy Istvánt és Török Istvánt a Duna jobb partján visszavonuló csapatok üldözésére küldé. Ezek október 11-én Petronel táján érték el Collaltot, s ennek hadát megtámadván, megverték s neki a pozsonyinál is súlyosabb veszteséget okoztak.¹⁾

Időközben a fejedelem csapatai Köszeget vettek ostrom alá, de sikertelenül. Utóbb Batthyány Ferenc — ki szintén a fejedelem pártjára állott — november 17-én csellel ejté Köszeget hatalmába.

Bethlen a szerencsés fordulat daczára nem nyomult Bécs ellen, hanem békét óhajtott kötni Ferdinánd királylyal.

Erre a fejedelemnek elég oka volt. Ugyan is a csehek minden vonalon hátráltak. Bornemisza János az ottani magyar hadak parancsnoka, bőséges tudósítást küldhetett Bethlennek a cseh hadsereg demoralizált állapotáról s folytonos vereségeiről, miből a fejedelem a catastropha bekövetkezését jóformán előre láthatta.

A török, kinél Bethlen támogatást kert és remélt, változé-

¹⁾ Katona id. m. 635. l. Gindely id. m. 3. k. 280. l. Kriegs-Chronik id. m. 26. l.

kony, sőt kapzsisága által aggasztó védnöknek bizonyult. Mohamed, budai pasa, a helyett, hogy Bethlen segélyére ment volna, lövegekkel felszerelt 5000 főből álló sereg élén Vác alatt termelt s három napi megszállás után november 2-án a várost megadásra kényszerítette.

Minthogy a fejedelem hadainak létszáma csekély, hadi pénztárának forrásai pedig apadóban valának, — a szövetségesei által nagyban támogatott Ferdinánd ellen jobb eredmény kilátásával hadjáratot annál kevésbé viselhetett, mert a magyar urak is megunták a háborút, melyben mondhatni csekély részök volt.

Ezen és más — imént tárgyalt körülményeket számba véve, csak elismerőleg nyilatkozhatunk a fejedelem bölcs számítása fölött, hogy Bécs megtámadását ezúttal mellőzte. Egy meggondolatlan támadás, vagy csupán tüntetés is, talán az egész győzelemittas, jól képzett szövetséges hadsereget nyakába zúdíthatta volna, mely végszetszerű csapást mérhet vala reá s az országra.

A fejedelem tehát békealkudozáshoz látott. Az egyezkedés mindkét részről megindult; azonban a november 8-án bekövetkezett fejrhegyi csata, melyben a csehek-morvák teljesen leverettek, nagy fordulatot adott a viszonyoknak.

A Bethlen-párti magyar urak megfélemlítve, a békét még inkább sürgették, s hajlandók valának Ferdinándnak meghódolni.

A király azon reményben, hogy a liga-hadsereget most Magyarország ellen indíthatja, Bethlen Gáborral szemben fölötte szigorú feltételeket szabott.

A fejedelem, szorult helyzete daczára, nem veszté el bátorságát és önbizalmát a jövőre nézve. Szívós erélye, diplomatiái ügyessége által vezérelve, a pillanat nyomása alatt engedni látszott ugyan, de békét kötni az adott viszonyok közt éppenséggel nem volt hajlandó; s midőn egyrészt megfélemlített pártfeleit a bekövetkezendő súlyos viszonyokra emlékeztetve, nem szünt meg biztatni, kitartásra lelkesíteni, saját részéről, amennyiben az alkudozás kívánt eredményre nem vezetett, a háború folytatására határozta el magát.

Ezen elhatározásában az államférfi nagyságát, a magyar állam alkotmányos és vallási szabadságának hozott, de kortársai

által föl nem ért nagy szolgálatát, a politikai történelem van hivatva méltányolni.

Minket, e közlemény természete szerint, azon eszközök tárgyalása illet, melyeket ezen kiváló fejedelem politikai céljainak elérésére fordított, t. i. a háború további folyamának előadása.

Ferdinánd királyt a liga-hadsereg Magyarország elleni hadműveleteiben nem támogatta. Miután pedig a békealkudozás mindkét részről csak színleg folyt, Buquoi késő ősszel a császári hadsereget az alsó Morva folyó mentében téli szállásokba helyezte.

Bethlen Gábort derék hadával már november elején Pozsonynál találjuk; mert a demoralizált csehek folytonos hátrálása következtében a végeredmény előrelátható vala, s a fejedelem biztosra vette, hogy a császári hadak a csehek leverése után — a mennyiben közte és Ferdinánd között a békekötés létre nem jön — Magyarország ellen fordulnak.

Ez esetben a hadseregnek első sorban Felső-Magyarországot kell vala fedeznie, honnan segélycsapatokat, s mindennemű szükségleteinek pótlását várta, s melyen át egyuttal hátrálási vonala húzódott Erdélybe.

A Dunán túl 1620 végén Collalto — ki időközben ott a császári hadak fölött a parancsnokságot átvette — Cseprepig nyomult; ennek folytán a kevésbé fontos erősségek magyar őrsége azokból önkéntesen kivonult s a fejedelem derék hadához csatlakozott; ellenben Soprony, Kőszeg és Óvár megfelelő őrség és hadi felszereléssel láttattak el, s a dunántúli hadak fölötti parancsnokságot Batthyány Ferencz és Sennyei Gáspár vették át.

Ez utóbbiak hadereje 1621 január havában 8000 magyar s 600 török kopjás lovasból állott.¹⁾

Miután Buquoi az alsó Morvához szállott, Bethlen Pozsonyból N.-Szombathoz vonult s csapatait akként helyezte szállásokba, hogy a derék had N.-Szombatnál s részben Szeniczénél, az előre tolt csapatok pedig Szakolezától déli irányban a Morva folyóhoz párhuzamosan voltak elhelyezve, s utóbb — következő év (1621) márczius hó elején Lévárdig körülbelöl hat mérföldnyi

¹⁾ Szilágyi S. id. m. 233. l.

vonalon — terjeszkedtek ki. A szélső balszárnyat Dévény és Pozsony fődözte.

A főhadiszállás N.-Szombaton volt. A szeniczei s valószínűleg az előre tolt csapatok fölött is a parancsnokságot — mint az Bethlen levelezéseiből kitetszik — körülbelől 1621 február közepéig Thurzó Imre vezette. Az első vonalbeli s egyéb csapatoknál Kornis Zsigmond, Horváth István, Petneházi István, Kocsis Zsigmond, Egri István, Kulcsár István alvezéreket találjuk.

Egy ideig Szécsi György is Bethlen Gábor seregében tartózkodott; utóbb azonban, midőn észrevette, hogy a békealkudozás eredményre nem vezet, s Buquoi támadása előre látható vala, — kevés bizalommal viseltetvén a fejedelem hadi szerencséje iránt, — 1621 január végén eltávozott a táborból.¹⁾

Ezekből kifolyólag következtethető, hogy Buquoi derék hada Lundenburg táján s előretolt csapatai, (ha ugyan mélységben is tagozódtak) hasonló szélességben Gödingtől délnek voltak elhelyezve.

Bethlen, ki az ellenségről mindig jól volt értesülve, Buquoi haderejét körülbelől 10,000 főre teszi. A magyar hadak létszámát egész biztossággal nem állapíthatjuk meg; de a fejedelem egyik levele február elején 14,000 lovasra s 1400 gyalogosra enged következtetni.

Minthogy a békealkudozás eredménytelenül folyt, Bécsben kívánták volna, hogy Buquoi már az év elején támadólag lépjen föl; azonban a császári vezér odanyilatkozott, hogy csapatai nincsenek menetekész állapotban; hogy a feneketlen rossz utak a haderő összpontosítását akadályozzák, végre a hadjáratához szükséges élelmi készlettel sem rendelkezik.

Bethlen Gábor segélyhadakat várt Felső-Magyarországból és Erdélyből, de különösen Morvaországból fogadandó gyalog zsoldosokat. Ezek beérkeztéig elhatározó hadműveletbe bocsátkozni nem szándékozott, s Thurzó Imrének meghagyta, hogy komoly ütközetbe ne elegendjék, de az ellenség támadása esetén Jabloniczához vonuljon, ott három napig is ellentállhat, s Nádasnál tovább ne hátráljon, hol tőle (Bethlentől) várjon segílyt.

¹⁾ Történelmi tár 1879. 202—204. l.

Ebből kitetszik, hogy a laktáborban volt csapatoknak szorultság esetén Jabloniczánál kell vala egyesülniök, a mihez bizonynyal éber hírszerző és biztonsági valamint parancsközvetítő szolgálatra volt szükség, hogy az ellenség előnyomulásáról minden csoportja kellő időben értesüljön.

Egyebként a hadászati áttörés veszélye azon időben ismeretlen volt, s Buquoi kinek csapatai hasonló viszonyok közt lehettek, s ki azok összpontosítását utóbb leplezetlenül hajtotta végre, egy *ily merész* vállalatot meg nem kockáztatott volna.

A laktáborozás időtartama alatt a fürge magyar csapatok számos portyázó vállalatot indítottak a császáriak ellen. Az előőrsőket, egyes őrsállásokat megleptek, helyőrségeken rajtaütöttek, s az ellenség oldalába sőt hátába is elkalandoztak. Ezen vállalataikból többnyire győztesen kerültek vissza. Azonban a határ mentében, illetőleg a hadakozás színhelyén nagyobb számmal volt váracsok, s körfallal övezett városok helyőrségei éppen nem viselkedtek szívesen, amennyiben megtörtént, hogy az ellenség jövetelének biztos híre elvonulásra, s a védelmükre bizott hely kiürítésért bírta őket. De hát — eltekintve a demoralizáló hatástól — nem is volt annak értelme, hogy 1—200 lovas élet-halálra védelmezzen egy körfallal kerített városkát.

Mondhatjuk, hogy a váracsok nagy száma azon időben valószínű hátrány volt a hadakozó felekre nézve. Ezek a hadsereget kikülönítések által fölemésztették, azonban a hadszínhelynek kevés erőt nyújtottak, s ugyancsak a harcztér támpontjául is alig szolgálhattak.

Az előfordult nevezetesebb vállalatok a következők.

1621-ik év elején Thurzó Imre és Horváth István Morvaországba ütöttek s Auspitzig kalandozva, ugyanott a császári csapatokat megverték. Buquoi — az elégedetlen polgárok meghívása folytán — január 25-én elfoglalta Szakolczát, s ugyancsak 28-án csapatai a Duna-vonalra nézve fontos Dévényt, majd Dévény-Újfalut a helyőrség árulása által hatalmokba ejtették.

Bethlen Gábor, január 27-én N.-Szombatban kelt, s nejéhez Károlyi Zsuzsannához, intézett levelében írja, hogy Buquoi minden hadával, tehát lovas, gyalog és lövő szerszámmal együtt korán reggel megtámadta a magyar csapatokat, s nap-estig folyt a

harcz; — hol? azt nem mondja; de miután a vállalat 25-ike táján történt, valószínű, hogy Szakolczánál.

Az ütközet komolyabb eredmény nélkül folyt le. A császáriak veszteségét Bethlen az elfogottakkal együtt 300 főre, míg a saját veszteségét 30 főre becsüli, ezek is csak sebesültek valának.

Vasárnap (úgy tetszik következő napon) Kornis Zsigmond, Egri István és Kún István újból visszafordultak, s a nagy hideg daczára két órán át farkasszemet néztek az ellenséggel, s bevárták míg ez táborba száll, ekkor aztán megrohanták az előőrsoket s a táborig vágták, ölték, s elfogtak vagy 300-at.

Február elején Horváth István Ausztriába ütött s 38 falut fölprédált. Egy nap háromszor is összezapott az ellenséggel, «mint a csordát úgy hajtották a szegény lanczokat» (Landsknecht) írja Bethlen Gábor. Ugyan ezen időben Kocsis Zsigmond és Petneházy István 2000 lovassal csaptak át a Morva vizen.

Február 14-ke előtt Buquoi csapatai megtámadták Holicot s a magyar csapatok könnyű szerével átengedték.

Február 25-ke táján Bethlen Gábor, Kornis Zsigmond vezérelte alatt, 5000 lovast és gyalogost indított Strasznitz ellen, melyet Buquoi 3000 német gyalogos és 1000 lovas kozákkal tartott megszállva. A megérkezett csapatok déli 12 órakor kezdték el a támadást. Geréb András 1100 gyaloggal a kapu irányában rohant; 5—600 hajdú más felől, s miután a kaput hatalmokban ejtették, Kornis 600 kopjással (bizonyára a gyalogság nyomában) betört a városba.

A német gyalogság a piacon levő házak mellett foglalt állást; ezek ellen Geréb vezérelte a magyar gyalogságot, s négy óráig tartott erős tűzharcz alatt az egész várost földülták s úgy jöttek ki belőle. Az ellenségből 1000-nél több elesett, 450-nél több megsebesült, és sokan «részezen» oda égtek a felgyújtott házakban. A mieink közül — írja Bethlen — 80 elesett, 140 megsebesült.

Tömérdek zsákmány jutott a magyarok birtokába, ebből 2000-nél több ló.¹⁾

¹⁾ Történelmi Tár. 1879. 202—203. l. Galántai gróf Eszterházy stb 1. k. XXVIII. Szilágyi S., Bethlen G. polit. lev. 261. l.

A fejedelem hadainak létszáma még márczius hóban is aligha változott; 12-én írja Thurzó Imrének: «lovasunk bizonyosan vagy 1400 s több annál is, ha csak 4000 német gyalogom érkeznek,»¹⁾ arra volt nagy szüksége, s úgy tetszik, gyalogság nélkül elhatározó vállalatba bocsátkozni nem szándékozott.

Időközben Buquoihoz segélyhadak érkeztek. Péchy Simon Bethlen Gábor cancellárja, márczius 28-án Hainburgból értesíti Thurzó Imrét, hogy a császárnak külső segítség érkezett, kik Buquoi mellé vannak rendelve s Passauhoz érkeztek, honnan 5—6 nap alatt a Dunán minden lövő szerszámmal és apparátussal beérkezhetnek.²⁾

Úgy véljük, hogy a császári sereg ez alkalommal 20,000 főre szaporodott.³⁾

Buquoi ennek következtében támadó hadműveletre határozta el magát s csapatait már márczius közepén Marchegg felé irányította.

Márczius 18-án írja Bethlen Gábor: «az ellenség minden felől Marchegg felé gyülekezik és Pozsonyt akarja megszállani»; miért is a fejedelem, ha akkorára összes hadereje beérkezik, Stomfa táján nyílt mezőben szándékozott az ellenséggel szembe szállani.⁴⁾

Kétségtől helyesen teszi Bethlen, ha seregét egyesítve, a Marchegg táján összpontosuló ellenséggel szemben állást foglal, s a Marchegg és Dévény-Újfalunál átkelő ellenséget annak idején megtámadja.

Visszavonulása, bár Dévény az ellenség birtokában volt, Pozsony és Sz.-György felé biztosított vala.

¹⁾ U. o. 272. l.

²⁾ Történelmi Tár. 1878. 125. l. Kriegs-Chronik i. m. 28. l.

³⁾ A Kriegs-Chronik i. h. Buquoi seregét már a körletbe érkezéskor 20,000 főre teszi; de ez ellenkezik Bethlen Gábornak alaposan indokolt értesülésével s annál kevésbbé fogadható el, mert ez esetben Buquoi nem mulasztotta volna el a fejrhegyi csata után, még lelkes hangulatban volt seregével, a fejedelem gyöngébb hadát késedelem nélkül megtámadni, esetleg más hadművelati tárgy ellen fordulni.

Ortelius — i. m. 80. l. — szerint Buquoi ezen támadó vállalatában Pozsony ellen 24,000 embert vezérelt.

⁴⁾ Szilágyi S., Bethlen G. polit. lev. 279. l.

De mint ez már egyéb alkalommal is megtörtént, a szándék ezúttal is csak az óhajtásnál maradt, mert a várt hadak be nem érkeztek; már pedig ezen hadműveletekhez a gyalogság a terep alakulatánál fogva is nélkülözhetlen vala.

Ehhez járult továbbá azon körülmény, hogy a fejedelem eddigi pártfelei közül többen csak arra vártak, hogy Buquoi megmozdúljon; ennek következtében tőle nem csak elpártoltak, de nyíltan föl is léptek ellene.

Szecsi György, miután Bethlen seregéből eltávozott, a füleki, szécsényi és gyarmati kapitányokat elpártolásra bírta, s a murányi várba szállván, február havában már 500 zsoldost gyűjtött Bethlen Gábor ellen.

Bosnyák Tamás, Pálffy István és Miklós, Ferdinánd szolgálatába állottak s magyar és német zsoldos csapatok élén, a bányavárosokat tüzték ki hadműveleti czélul.

Az ellenséges mozgalom azért is veszélyes volt a fejedelemre nézve, mert ezen urak csapataikkal az erdélyi hadsereg csapats egyéb hadi szükségleteinek utánpótlását akadályozhatták, s az ellenáramlat gyarapodása esetén, Bethlen visszavonulását fenyegethették volna.

Nem kevésbé aggasztó volt a fejedelemre nézve az is, hogy csapatai a komolyabb veszély pillanatában, — midőn szemben Buquoi serege, hátuk mögött az elpártolt urak hadai állottak, — bizonyára a szerzett zsákmány miatt is aggódván, kiki megúnta a hosszúra nyúlt háború fáradalmait¹⁾ s haza vágyakozott, hogy zsákmányolt kincsét övéinél biztonságba helyezze. Mert a veszély híre gyorsan szárnyal s a legenység közt is hamar elterjed. Bethlen Gábor ennek folytán a helyőrséget Érsek-Újvárbán 3000, Szemptzen 500, Nyitrán 300, Léván 700, Nógrádban 400 főre egészítette ki, s visszavonulásra határozta el magát.

A derék haddal április 23-án indult el Nyitráról, 24-én Sz.-Benedeket, 25-én Selmecezt, 28-án Divint, 29-én Losonczt, majd Füleket érintve, — Rimaszombat—Gömör—Torna, vagy Putnok—Szendrőn át, — Kassa felé vonult, hová május 8-án megérkezett.²⁾

¹⁾ Történelmi Tár. 1878. 129. l.

²⁾ Szilágyi S. id. m. 322. l.

Május 10-én Kassáról értesíti Thurzó Imrét, hogy leveleit Liptón át bátran küldheti, csak ne a postára, de meghitt embe-
reire bízza; vigyázat céljából a fejedelem Szepes és Liptóban
bizonyos számú vitézlő népet rendelt.

Bethlen Gábor saját elhatározásából, lassan vonúlt vissza, s
Thurzó Imrere várakozva — ki még február havában Lietava
várába húzódott — Besztercebányán és Zólyomban töltött egy-
egy napot.

A fejedelem ezen útját ellenséges csapatok nem zavarták.
Hogy az elpártolt uraknak imént említett hadaik hol állottak, azt
biztosan megállapítani nem tudjuk; azonban Bethlen Gábor sze-
rint Bornemisza János, a fejedelem alvezére 4000 emberrel Mu-
rány táján, Rákóczy György pedig Füleek alatt állott;¹⁾ miből követ-
keztethetjük, hogy előbbi Szécsi Györgyöt, utóbbi a Pálfi-Bosnyák
féle hadakat foglalkoztatta.

A hadszínhely erősített helyeinek őrséggel és hadi fölszere-
léssel történt ellátása — mint ez a dolog természetében rejlik —
oly célzással történt, hogy azok a támadó ellenfélt előnyomulásá-
ban, illetőleg az ország meghódításában akadályozzák, a fejede-
lem visszavonulását fődözzék, s neki — szívós önvédelem által —
erőgyűjtésre, megizmosodásra időt nyerjenek.

Mint a hadműveletek folyamából ki fog tűnni, e feladatnak
csupán Érsek-Újvár felelt meg. A többi említett helyek jóformán
csak arra szolgáltak, hogy Bethlen Gábor haderejét fölemésszék.

Ezen káros helyzet az erősítés gyarlóságán felül — mint
tudjuk — a magyar hadak szervezetének s ezzel kapcsolatban
azon körülménynek róható fel, hogy a csapatok szívós védelmi,
vagy támadó várharczra, kevésbé voltak képezve és szoktatva.

De mint ez a főnforgó viszonyok közt természetes vala,
Bethlen Gábor visszavonulása is demoralizáló hatással volt a
helyben maradt őrségekre.

A tapasztalás igazolja, hogy rendes viszonyok közt a föl-
adott hadszínhely egyes pontjainak szívós védelmét csak fegyel-
mezett csapatok, s önértetes, kötelességtudó parancsnoktól lehet
várni.

¹⁾ U. o. 287. l.

Miután az egyes helyőrségek jobbára mezei hadakból egészítették ki, nem csoda, ha egynémely megbízhatatlan parancsnok alatt ezekben is fölébredt a vágy a tartós háború fáradalmait otthon kipihenni.

Ezuttal azon kérdés merül fel, nem-e jobb lett volna a mellesleges jelentőségű erődített helyeket és városokat védőrség nélkül hagyni, s az összhaderőt összpontosítva egy kézben tartani?

Erre vonatkozólag Bethlen Gábor maga is nyilatkozik, midőn Thurzó Imréhez intézett egyik levelében Újvárt az ország főbástyájának nevezi, óhajtván, hogy csak az az egy hely maradjon neki, a többivel nem gondol.¹⁾

Hogy ennek daczára más helyekben is védőrséget hagyott, tette azt részben a lakosság érzületének megnyugtatasára, mely a csapatok teljes kivonulása esetén magát föllázottnak tekinti vala, — részben pedig azon kilátással, hogy a megszállott ország-rész legalább kardcsapás nélkül, rohamosan nem fog a császári hadaknak meghódolni.

Bethlen Kassára érkezve, a magyarországi csapatoknak három, az erdélyieknek négy heti szabadságot engedélyezett, hogy öveikhez térhessenek;²⁾ mert a magyar katona zsoldos korában sem szünt meg egyszersmind polgár lenni.

Más időben, másféle háború-viszonyok közt e nagymérvű szabadságolás veszélyes lehetett volna; Bethlen Gábor sem tette örömet, de kénytelen volt vele. Ezuttal a támadó hadműveletek kezdetéig, melyek június végén, vagy július elején szándékolttak, az elbocsájtott hadakat nélkülözhetette; mert sem Buquoitól, sem az ellenpárti uraktól nem volt mit tartani, amennyiben előbbi az erődített helyek hódoltatásával foglalkozott, az utóbbiak pedig a bányavárosok területére Bornemisza János parancsnoksága alatt küldött haderő által sakkban tartattak.

Midőn Bethlen újból támadólag lépett föl, az otthon kipihent és megvigasztalt harcosok egész tűzzel s önfeláldozó erélylyel láttak a kenyérkeresetet nyújtó hadi mesterséghez, s a merész vállalatok lánczolata az egész időn át a lehető legjobb hangulatban tartotta a fejedelem csapatait.

¹⁾ U. o. 292. l.

²⁾ U. o. 322. l.

Bethlen Gábor visszavonulása folytán Ferdinánd kettőzött erélylyel látott Magyarország hódoltatásához, s míg egyrésztől a fölkelőknek amnestiát hirdetett, s az erdélyi fejedelem alvezéréivel és a hozzászító főurakkal érintkezésbe lépve, azok megnyerésében fáradozott, más résztől hadseregét a német birodalomban volt spanyol hadakkal fölszaporította, s a hadműveleteket május-június hónapokban a Dunán innen és túl megkezdte.

A főserg a Duna balpartján Buquoi alatt Pozsony-Érsek-Újvárnak nyomult elő.

Hadműveleteinek támogatására, illetőleg a hódításban való közre működésre Bosnyák Tamás, a Pálfi testvérek és Szécsi György voltak hivatva, kiknek első sorban a Garam-Ipoly között kell vala visszahódítani; június havában előbbieket a bányavárosokat, Szécsi pedig Füleket hatalmába ejtette s őrségét fölkoncizolta.

Bethlen Gábor a Pálfiak haderejét 3 zászlóalj (cornette) német gyalogra, 6—700 lovasra, — a Szécsiét 8 zászlóaljnyi — összesen 600 lovasra és 2 zászlóalj gyalogra teszi.¹⁾

A Dunán túl Collalto és Eszterházy Miklós hódoltattak, ugyancsak Bethlen szerint «in universum» 3000 emberrel.

Buquoi haderőben gyarapodva, s Bethlen önkéntes visszavonulása által bátorítva, seregét Forgács nádor kíséretében Pozsony alá vezette, hol április 27-én megérkezett. A város május 3-án könnyű szerével meghódolt, az őrség nagyobb része a várba vonult s abban a védőrség létszámát 500 főre emelte. A várban Zay parancsnokolt.

Miután az alkudozás eredményre nem vezetett, Buquoi az időközben Bécsből leérkezett 4 db gátonylőveget (Carthaunen) az ostromágyúkhöz állítá s a várat bombázni kezdte.

A vár ennek folytán május 6-án kaput nyitott; az őrség magyar legénysége Újvár felé, a német pedig Morvaország felé vonult el. Időközben Collalto a Dunán túl Óvárt meghódoltatta, miáltal Győr és Komárommal helyre állott a közlekedés.

Pozsony után Sz.-György, Modor, N.-Szombat egymás után meghódoltak. «Nyitrat Littasi — bár ellenséget sem látott — Forgács nádor egy izenetére föladta.» Ekként Buquoi akadály-

¹⁾ U. o. 333. l.

talanúl vonúlhatott Érsek-Újvár alá, mely azon időben a korszerűen épült erősebb várak közé tartozott.¹⁾

Az erődítmény oly kiterjedt vala, hogy védelmére körülbelül 3000 harcos szükségeltetett. Ez már magában véve oly szám, melylyel a vár közelében netán elvonuló ellenséges oszlopot eredménnyel lehetett megtámadni.

Bethlen Gábor Újvár körülzárolását illetőleg akként nyilatkozik, hogy az ellenség, ha Újvárat derekasán megszállni akarja, arra 9000 gyalogos kevés; mert ha Újvárnak csupán három bástyáját szándékozik megtámadni, mindegyik ellen legalább három-háromezer emberre van szüksége, s így saját táborának őrizetére mi sem jut, holott erre is legalább 3000 gyalogra van szüksége.

Az ostromló császári sereg létszámára vonatkozólag ugyancsak Bethlen Gábor az újváriaktól vett jelentések alapján Buquoi seregét június közepén a segélycsapatok beérkezése után 9300 gyalogra 3300 lovasra, s «a pártos urak» magyar és horvát gyaloglovas csapatait 8—900 főre, összesen 13.500 harcosra teszi.²⁾

Az említett számadatok, úgy véljük, megközelítik a valóságot, mert Buquoinak Pozsony alatt még 20,000 emberből álló seregéből az időközben meghódított erődített helyekbe őrséget is kell vala rendelnie, s egy részét hadának elbocsátá Bosnyák Tamással és Pálfi Istvánnal a Tátrán túl való vármegyéket hódoltatni;³⁾ végre mert bár időközben erősítést nyert, Érsek-Újvárt hosszabb idei megszállás után sem volt képes teljesen körülzárolni.

A várat Thurzó Szaniszló 3000 emberrel védelmezte. A hely fontosságára való tekintettel, Bethlen Újvárt bőven ellátta élelemmel s hadi fölszereléssel, s a fölmentő seregnek rövid idő múltán leendő megérkezését kilátásba helyezven, a várparancsnokságot szívós kitartásra intette.

Buquoi május 29-én szállott Érsek-Újvár alá; ⁴⁾ megérkezése

¹⁾ Az erődítmény részletes leírását a Hadtörténelmi Közlemények 1888. II. füzeté közölte.

²⁾ Szilágyi S. id. m. 333 és 334. l.

³⁾ Pethő. Magyar Krónika 195. l.

⁴⁾ «Újvár alatt ma 15 napja, hogy az német vagyon» — írja Bethlen G. június 12-én Thurzó Imrének. Szilágyi S., Bethlen G. polit. lev. 329. lap.

után a várat föladásra szólította, miről az őrség mit sem akart hallani.

Az ostrom- és harcsműveletek folyamából kitűnik, de az ellenséges felek viszonya is úgy hozta magával, hogy a császári sereg első sorban a Nyitra folyó balpartja felől zárja el a közlekedést; miért is az ostromló sereg egy részének a balparton kellett táborba szállni, s tényleg a két part közötti kapcsolatot fentartására híd, s ennek védelmére hídfő épült.

Ugyan csak azon czélból, hogy a sereg balsiker esetén akadálytalanul vonúlhasson vissza a Csalóközre, Buquoi június elején Komárom fölött a Vág-Dunán, Guttánál, hidat veretett s hasonlóan hídfővel biztosította. Ezen intézkedés annál inkább szükségesnek mutatkozott, mert a Duna balpartján visszavonuló császári sereget a fürge magyar lovasság teljesen szétszórhatta volna, s hozzá a Jägerndorfi herczeg — kivel Bethlen folyton érintkezésben állott — a magyar sereggel szándékoztán egyesülni, a Vágvonallal irányában a császári sereg visszavonulását elvághatta volna.¹⁾

Bele telt több nap, mire az ostromlővegek megérkeztek s a sánczkosarak és löveggátnyok építéséhez hozzá fogtak.

Június 2-án a várőrség kirohanást intézett, s reggeltől déli 11 óráig kemény harcot vívott a császáriakkal; 142 foglyot s 18 szekér élelmet vittek a várba. A kirohanó csapatból 45 ember esett el.²⁾

Mínthogy a császári hadak már eleve kipusztították a környéket, az élelmi szerekben csakhamar érezhető hiány állott be, s a különben is posványos vidéken járványos betegség tizedelte a csapatokat.

Bethlen Gábor június elején Horváth Istvánt, a mezei hadak hírneves kapitányát — kiről Kemény János önéletírásában mondja, hogy részeges, de igen vitéz ember volt, — 2300 lovassal

¹⁾ Tör. Magy. A. Okm. III. 298. l. Bethlen G. levele a budai pasához. — Szilágyi S. id. m. 310., 320., 328. l. — Gindely id. m. 4. k. 254. l. Bethlen G. szerint a hídfő Komáromnál történt; de a császári hadak tényleg Guttánál keltek át s az utolsó pillanatban egy futó seregnek hidat verni s hídfőt emelni képtelenség. Végre Gutta alkalmasabb is volt arra, hogy ott a sereg átkeljen s a Csalóközbe vonúljon vissza.

²⁾ Szilágyi S. id. m. 329. l.

a várbeliek segedelmére küldötte; ez oly jelesen viselkedett, hogy a folytonos rajtaütések miatt a császáriak még június 14-én is «sánczot nem vethetnek volt».¹⁾

Június 10-én Kassáról értesíti Bethlen Gábor Thurzó Szaniszlót, Érsek-Újvár parancsnokát, hogy Bornemisza Jánost már május 27-én 3200 lovassal, 50 mázsa löporral s 1200 kopjával indította Újvár segedelmére. Bornemisza azonban Szendrőn és Rimaszombaton hat napon át tétlenül vesztegelt, s midőn a Rima vize mellett gondatlanul táboroznék, a fülekiek rajtaütöttek s 34 emberét levágták, a küldött löport és kopját elragadták; habár a fülekieket utóbb vissza is üzték, az újoncz hadnép egy része elszéledt.

Ennek következtében a fejedelem a segélyhadat újabb kopjás csapatokkal fölszaporította s június 9-én Putnokról útba indította. Ezek Újvár alatt megérkezvén, Horváth István csapataival egyesültek, minek folytán a fölmentő had, mely jóformán Újvár alatt gyülekezék, 5000 főre szaporodott.²⁾

Ezen lovas csapatok harcáról írja Kemény János, hogy Horváth István éjjel nappal nyugtalanítá a német hadakat, míg ezek mit sem árthattak a magyar lovas csapatoknak; mert a midőn a németek harcolni akartak volna, a magyar könnyű és csak lovas, de jól fizetett had olyankor elállott előlük, s azok leszállván, meg rajtok termett a magyarság, míg teljesen elfárasztotta őket.³⁾

A várbeliek kirohanása is oly gyakran s annyi erélylyel történt, hogy már a megszállás első időszakában körülbelől 900 ember veszteséget okoztak a császáriaknak.

A fölmentő csapatoknak Újvár alá történt megérkezése után, minthogy a várbeliekkel az összeköttetés fentartható vala, a bel- és külső hadak egyidejűleg, majd váltakozva rohanták meg az ellenség táborát, az ostrommunkálatokat végző csapatokat, a kiküldött szakmányosokat, s az élelmi szállítmányokat elragadván, a rendszeres élelmezést megakadályozták.

Ezen, hogy ne mondjuk zaklatássá fajult támadások és rajtaütések, nap-nap mellett fogyaszták a császári hadak erejét, s rohamosan előkészíték azok phisikai s erkölcsi kimerülését.

¹⁾ U. o. 337. l.

²⁾ U. o. 322, 334. l.

³⁾ Kemény J. önéletírása 39 l.

Június 26-án, a várbeliek egyik hatalmas kirohanása alkalmával, a császáriakból sokan elesetek.

Június 27-én a fölmentő csapatok hat, élelemmel és borral terhelt, hajót fogtak el, melyek a császári táborba valának szállítandók.¹⁾

Ugyancsak június utolsó tizedében történhetett, hogy a várbeliek kirohanás alkalmával egy halmon a löveggátanyonknál volt legényseget levágták, s az elfoglalt ágyúkat a várba szállították.

Időközben Forgács Miklós 5—600-ad magával a császáriak segélyére érkezett; azonban Erdélyi János, a fejedelem egyik alvezére, Verebélynél megtámadta s igen megverte.²⁾

Július 10-én Bethlen Gábor Szécsény közeléből írja nejének, Károlyi Zsuzsannának, hogy Újvárból az nap reggel kapott levelet, «... tegnap előtt (július 8-án) írta a generális, hogy a német had fogy, éheznek igen, vérhasban hal, a fizetlenség és éhség miatt igen is szökik, a búzafejeket metélik, azt főzik, mind szárazon vízen élést igen megrekesztették a mi hadaink; a táborból mihelyest kijön valamely felé, azontúl ölik, fogják».³⁾

Július 10-én Buquoi —minthogy fűért (a lovaknak szükséges takarmányért) sem vonulhattak ki a táborból erősebb fődözet nélkül — jelentékeny haderőt rendelt ki a takarmányolók védelmére, kik búzáat valának aratni. A várbeliek ezt észrevevén, 1200 lovassal kitörték. Az ellenség harcrendben várta a magyarokat, kik tíz «seregben (egy sereg 120 lovassal) alakúlva, indúltak ellenök.

Horváth István, a vitéz kapitány, 400 lovassal ment «előljáróban», utána a sereg többi része.⁴⁾

¹⁾ Ortelius id. m. 81. l. Napjainkban a Nyitra folyó torkolatától Naszvadig (Érsek-Újvár alatt 7—8 klm.) dereglyéket is elbír.

²⁾ Történelmi Tár 1879. 206. l.

³⁾ U. o. 207. l.

⁴⁾ Előbb említettük, hogy a császári sereg a várat teljesen nem zárta körül s így a várbeliek a külső csapatokkal fentartották az összeköttetést. Ebből kifolyólag úgy tetszik, hogy jelen esetben Horváth István a várbeliekkel jött ki s 400 lovasa benn foglaltatik az 1200 főnyi kirohanó csapatban.

Ugyancsak a magyar lovasság két harcvezetelében nyomult elő, mely-

Az összecsapás szép sík mezőn történt, mely alkalommal a németek megveretvén, az üldöző magyar lovasságot 300 muskétásra vezették. A muskétások golyózáppal fogadták Horváth kopjásait; de ezek oly hatalmas rohammal törtek elő, hogy a puskatűzet föl sem véve, eltiporták «a szép francia, spanyol, német cornettákat, s a tábor széleig vágták».

Erre Buquoi több főkapitány és hadnagy kíséretében 300 lovas élén övéinek segélyére sietett; azonban vesztére, mert a magyarok ezeket is vitézül megrohanták, s a csapatot a magas állású tisztekkel együtt megfutamtíván, Buquoit foglyul ejtették.

A harc utolsó mozzanata a tábor közelében történt; minek következtében a fölriasztott császári sereg gyalog- és lovas csapatai rendezkedve, ütközetre készen a magyarok ellen indultak.

Azon két harcos, ki Buquoit fogva tartotta, — a fölötti aggodalmában, hogy a túlnyomó erővel szemben megfordul a hadiszerencse, s a fogoly menekülni fog — Buquoit fölkonczolta. Hasonló sors érte a fogságba került többi tiszteket.

Ezen ritka bravourral végrehajtott lovassági ütközet délelőtt 10 órakor kezdődött s 11 óra után ért véget, s bevezetését képezte ama nagy horderejű catastrophának, mely ennek kapcsában a császári sereget érte.

A németekből 3 főtiszt élve került fogságba s 500 java lovas elesett; a magyarokból 2 elesett, 8 megsebesült. Az ütközetben résztvevő csapatok háborítlanul tértek vissza Újvárbá.¹⁾

Tekintettel arra, hogy ezen lovassági harc lefolyásához nagyobb kiterjedésű száraz és lapályos terület szükségeltetett, s a Nyitra folyó átkelői a császáriak hatalmában levén, azokon a várbeli magyar csapatok átkelése akadályozva lett volna, — biztosra veszszük, hogy a magyar hadak a bécsi kapún törtek ki, s az ütközet a Nyitra folyónak erre alkalmas jobbpartján történt.

Bethlen Gábor még május havában akként számított, hogy

ből az első harcvonalat s egyúttal elővédet 440 fő (3—4 sereg vagy század) a másodikat pedig 800 főnyi lovas képezte.

¹⁾ Történelmi Tár. 1879. 209. l. — Az ezen alkalommal lefolyt ütközet és Buquori eleste a német munkákban többféleképen adatik elő. Részünkről — bár a veszteség kimutatása kevésbé valószínű — a föntebb idézett forrást tartjuk alaposnak és megbízhatónak.

a támadó hadműveletet 20,000-nyi (felében lovas, felében gyalog) magyar, 15,000 török és 15,000 tatár sereggel június végén vagy július elején fogja megkezdeni.

A török-tatár segélyhad elmaradt; a magyar csapatok azonban a hadszínhely több pontján elosztva, a Bethlen vezérlete alatt álló derekhaddal együtt, a főntebb említett létszámot körülbelől megütötték.

Ezen szakadatlan erélyvel gyűjtött haderőből, mint tudjuk, június elején 5000 ember Újvár segélyére küldetett.

Míthogy pedig az éjszak-nyugoti megyék főurai Thurzó Imre kivételével, szintén Ferdinánd pártján voltak, s ezek ellenében az erdélyi fejedelemnek magát biztosítania kellett, s ugyancsak Thurzó Imrének saját hadnépével, valamint János György Brandenburg-jägerndorfi örgrófnak Sziléziából 8000 emberrel a jablunkai szoroson át Budatinhoz, onnét a rajeczi hágón és Bajmóczon keresztül Barcs, vagy Lévához kell vala érkezniök, hogy Bethlen Gáborral egyesüljenek, a fejedelem június 12-én Abafi Miklós alvezérét 2000 lovassal Zsolnához irányította, ki oda körülbelől június 20-ka táján megérkezett.¹⁾

Az ekként egyesülendő hadak által Bethlen Gábor összesen 28,000 ember fölött rendelkezett volna, s Újvár alatt szándékozott döntő csapást mérni a császári seregre.

Maga a fejedelem a derekhaddal június 22-én indult el gönczi táborából, Szendrőn át vonulva, június 26-án érkezett Rimaszombat alá. Hadait Putnokon, Rimaszécsen és Rimaszombaton helyezte el.

Főntebb említettük, hogy a Pálfi testvérek, Bosnyák Tamás és Szecsi György, Buquoitól nyert csapatokkal erősödve, a bányavárosok ellen indultak s június elején ezeket, — Szecsi György maga Füleket, — elfoglalták.

Június közepén a Pálfi testvérek, Bosnyák Tamás és Kohári parancsnoksága alatt Divin táján 1800 lovas gyalog had állott. Ezek utóbb — mint erről Bethlen Gábor június 27-én R.-Szombattól értesíti Thurzó Imrét — körülbelől 3000 főre szaporodának s Fülek alá szállottak.

¹⁾ Szilágyi S. id. m. — Történelmi Tár 1879. 206. l.

Bethlen Gábor még július 3-án is Rimaszombatnál időzött; mert a még gyülekező erdélyi hadakat odavárta, s Bosnyák Tamástól több levelet kapott, melyekben ez a békekötés véghezvitelére közbenjáróul ajánlkozik.

E czélból Bosnyák június 28-án meg is jelent a fejedelemnél; de miután kitünt, hogy Bethlen Gábort csupán tartóztatni kívánja, követelvén, hogy a magyar sereg Putnoknál tovább ne vonuljon, — mi alatt Pálfi Miklós német segélyhadak után küldett. — Bethlen egykori szövetségését, ki hozzá hűtlenné lett, fogóságba vetette.¹⁾

Ezen körülmény elég okúl szolgált arra, hogy a Füleek táján álló Ferdinánd-párti hadak vezérei a fejedelmet, ki velök tényleg Füleek táján szándékozott megütközni, be nem várták, hanem a derékhad útjából kitérve, Zólyomhoz vonultak, hol Abafi-Thurzó ellenében a bányavárosokat fődözni remélheték, esetleg a két tűz közül kiszorúlva Bajmócz, vagy Oszlányon át a Vág völgyébe Nagyszombathoz vonúlhattak.

Azonban a fejedelem gondoskodott róla, «hogy könnyen el ne mehessenek»; mert Egri István alvezérét 1500 emberrel ellenök küldötte. Egri július 2-án a Pálfi István vezérlete alatt álló hadat Zólyomnál megverte, magát Pálfit elfogta. Ezen diadala után valószínűleg a fejedelem derékhadához csatlakozék, mely június 30 án körülbelül 13,000 emberből állott,²⁾ s július 10-én Szécsény, 11-én Balassa-Gyarmat, 12-én Drégely-Palánk, 14-én Léva, s 16-án Érsek-Újvár alá érkezett.³⁾

A császári hadsereg Buquoi eleste folytán fejét vesztette. A szükség oly nagy volt a táborban, hogy a legénység 5—6 napon át kenyeret nem evett.

A magyar hadak folytonos zaklatása mellett Bethlen Gábor derékhadának közeledése még aggasztóbbá tette a helyzetet.

Ennek folytán Lichtenstein Miksa — ki Buquoi után a parancsnokságot átvette — haditanácsot tartott, melynek határo-

¹⁾ U. o. és Szilágyi S. id. m. 341. l.

²⁾ «Immár legalább lehetünk tízezeren három ezerrel», — írja Bethlen G. nejehez, Károlyi Zsuzsannához. Történelmi Tár 1879. 206. l.

³⁾ U. o. 207. l. és Szilágyi S. id. m.

zata következtében, hogy a sereg Bethlen odaérkezte előtt a catastrophiát elkerülhesse, — a visszavonulás még az nap éjjel 1 óraker megkezdődött.

Ugyancsak, hogy a visszavonulás lehetőleg titokban s gyorsan történjék, s a hátrálási vonal kedvező pontján a visszavonulást fedező állás elfoglalására elég idő legyen, — az ostromágyúk és lőszerkészlet legnagyobb részét a helyszínén hagyták.

Azonban a magyar csapatok vezérei, kik a császári táborban uralkodó hangulat, s az elvonulás lehetősége iránt a foglyoktól értesülve valának, éber figyelemmel kísérték a császári sereg minden mozdulatát, s a Nyitrán átkelő csapatokat megrohanták; ugyancsak rohammal foglaltak el a balparton egy templomot, melyet az átkelés fődőzése céljából a császáriak megszállva tartottak.

Bethlen Gábornak a budai pasához intézett leveléből kitetszik, hogy a fejedelem derékhada még az átkelés tartama közben, a reggeli órákban érkezett a Nyitra folyóhoz.

A harc napfölkeltétől (bizonyára az üldözést is beleszámitva) délutáni öt óráig tartott. Az összekötő hajóhid védelmére épült hídfő ellen (állítólag 12 száz jó puskás gyalog német volt benne) a fejedelem lövegharcot kezdett, s az erős sánctot nagy ostrommal vette meg. A védőrség mind ott veszett s a hídon való átkelés közben a lövegtűz hatása alatt tömérdek ember hullott el.¹⁾

A magyarok a hajóhidat, mely a nagy sietségben csak félig romboltatott el, hatalmokba ejtvén, gyorsan helyreállíták s azon átkeltek, részben pedig a folyón átsztattak, s olyrendkívüli erélylyel nyomultak utána a tolongva hátráló ellenségnek, hogy csupán az Újvártól Guttára vezető utat környező mocsáros terep oltalmazta meg a császáriakat a teljes feloszlástól.

A németek vesztesége körülbelöl 3000 főre rúgott, s 28—30 ostromágyú, minden lőszerkészlet, s több száz megrakott szekér a győztes fél hatalmába esett.

A visszavonuló sereg létszáma megközelítőleg 8000 főre csökkent.²⁾

¹⁾ T. M. A. Okm. III. k. 296—298. 1.

²⁾ A Kriegs-Chronik — id. m. 28. l. — a 3000 ember elestét s egy-

A visszavonulás a magyarok szakadatlan üldözése alatt, Guttára történt, hol mint már fõntebb említettük Buquoi elõrelátó gondoskodása folytán, június elején hajóbid épült. A császári sereg Guttánál erõs sánczczal vette körül táborát, gróf Schlik pedig a Csalóközbe átkelve, ottan foglalt állást, a sereget egy netán hátulról jövõ támadás ellen biztosítandó.

Bethlen Gábor nyolcz nap és éjjen át, újabb és újabb csapatokkal erélyes támadást intézett az erõdített tábor ellen.

Végre július 25-én a császáriak átkeltek a Vág-Dunán a Csalóközbe. A szakadatlan küzdelem s az átkelés alatt mintegy 2000 emberök odaveszett, s több száz társzekeret, temérdek más portekát — látván, hogy el nem vihetik — a Dunába hánytak, «hogy nagy helyen befogta a Duna vizét a sok portéka».¹⁾

Lichtenstein Guttáról Duna-Szerdahelyen át a Duna mentében Pozsony felé nyomult, hova a várõrség megerõsítése céljából 500 embert elõre küldött.

Bethlen Gábor, miután az ellenség a Vág-Dunán átszorította, seregével július 26-án indult el Újvárból N.-Szombat felé. Ugyanazon napon a Vág mellett Tarnócz nevû helységnél szállott táborba, s nejét Károlyi Zsuzsannát onnan értesíté, hogy 7000 embere van Pozsony alatt a püspöki révben, kik a németek átkelését akadályozzák.

Ezen csapatokkal Horváth István sietett elõre, s Püspökinél átkelvén a Csalóközbe, Olgánál sánczot vetett.

Horváth átkelésének, valamint a futólagos erõdítésnek tehát defensiv célja volt, t. i. a császáriak átkelését és Pozsony megsegélést akadályozni, — a mire ezek valóban törekedtek is.

Miután a magyar csapatok harczmodorát õsmerjük, nincsen benne kétség, miszerint Horváth jobban fogja megoldani hiva-

idejüleg Buquoi hõsies halálát július 10-ére teszi; de mint láttuk, Bethlen G. relatiója ezt megczáfolja; és mert július 10. és 16. közt más nagyobb ütközet nem volt, — az említett veszteségnek annál is inkább a visszavonulás idõszakában kellett bekövetkeznie, mert az ellenséget folyón való átkelésé közben megtámadni s erélyesen üldözni, — minden idõben a támadóra nézve nagy eredménnyel járt.

¹⁾ Bethlen István levele a nagyvezírhez. 1621. aug. 7. T. M. A. Okm. III. k. 302—304. l.

tását, ha a német demoralizált sereget a sziget belsejében fölkeresi s ellene ugyanolyan támadó jellegű harczot vív, mint azt más alkalommal szokta volt tenni; mert mint Pethő krónikája írja, a németek annyira megváltak rémülve, hogy futottak, ha magyar katonát láttak.

Lichtenstein menetközben értesült Horváth kirendeléséről, s gróf Schlik és Lebel ezredes parancsnoksága alatt seregének egy részét előre küldötte.

Ezek augusztus 1-én az olgyai sánczokat megtámadván, elfoglalták, s 300 főnyi őrségét levágták.¹⁾

Mi történt Horváth Istvánval, hogyan osztá el, s hogyan alkalmazta seregét, erről körülményes tudomásunk nincsen. Azonban augusztus 25-én Csötörtök helységről a Csalóközben még egy jelentékeny összecsapás történt, melyben 1000 császári elesett, s csaknem 1000 (?) élelemmel rakott szekér a győztes fél birtokába jutott.²⁾

A császáriak ennek daczára megtartották állásukat a Csalóközben, s szeptember havában körülbelől 12,000 főre szaporodtak; ellenben a magyar csapatok az időközben megváltozott hadművelési irány következtében a szigetről elvonultak, a derékhadhoz csatlakozván.

Bethlen Gábor az érsekújvári győzelem hatását sietett fölhasználni, s hadaival N.-Szombat ellen folytatta menetét, hol Pálfi Miklós parancsnokolt.

Bornemisza János, a fejedelem alvezére, az elővéddel a várost még jóval előbb megközelítette, s hogy abból az őrséget kicsalja, martalékot küldött alája; ennek folytán 500 lovas s 200 gyalog kitért a városhól, s a cselvető osztagot üldözőbe vette; ez a várbeli őrséget a lesben álló csapatra vezette, mely aztán egy sik területen megrohanta az üldözőket s 250 lovast s az összes gyalogságot fölkonzolta, magát a parancsnokot elfogta.³⁾

¹⁾ Katona id. m. 699. Történelmi Tár 1879. 213. l. Gindely id. m. 4. k. 255. l. Kriegs-Chronik id. m. 29. l.

²⁾ Katona. 700. l.

³⁾ Závodszi szerint (Katona XXX. 698. l.) ez eset már július 25-én, Bethlen István szerint (M. Tört. Tár. 1857. 4. k. 220. l.) 28-án történt. A hadművellet megbírálása szempontjából nem közönyös a hadi tény valódi

Bethlen Gábor július 28-án érkezett a derékhaddal N.-Szombat alá, s a várost lövetni kezdette, mely ennek következtében július 30-án kaput nyitott.

Időközben János György Brandenburg-jägerndorfi őrgróf 8000-nyi gyalogságból és lövegekből álló seregével Magyarország felé vette útját, hogy Bethlen Gáborral egyesüljön.

A sereg július 13-án indult el Sziléziából. Minthogy a császári csapatok a jablunkai szorost eltorlaszolván, megszállották, az őrgróf Morvaországon keresztül tört magának utat, s augusztus 9-én érkezett Nagy-Szombathoz.

A dunántúli eseményeknek, a főhadműveletek folyama mellett jóformán csak annyi jelentőségük vala, hogy a haderők megosztatására szolgáltak; azonban figyelemre méltó eredményt egyik fél sem ért el.

Utóbb Ferdinánd törekvése odairányult, hogy a széjjel szórt s megfogyott erőket szükségképen egyesítse.

Collalto Kőszeg elfoglalása után Rohonczt zárta körül; de gróf Batthyány a vár fölmentésére sietett, s útközben egy — a Ferdinánd szolgálatába lépett s Collaltóval egyesülni szándékozó horvát csapatot megvert. Ennek következtében Collalto fölhagyott Rohonczt ostromával s Ausztriába vonult vissza, hol azután a Csalóközben volt Lichtensteinnal lépett érintkezésbe. Batthyány pedig Kőszeget újból visszavette s csapataival Styriában és Ausztriában kalandozott.

Ferdinánd, midőn egyrészt friss csapatok toborzását elrendelte, egyúttal intézkedett az iránt is hogy a Cseh- és Morvaországban nélkülözhető hadak Magyarország ellen vonúljanak.

Bethlen Gábor N.-Szombat elfoglalása után Pozsonyt vette célba, s hadaival Sz.-György alatt szállott táborba; azonban a hosszantartó nagy esőzések s a folyók kiáradása következtében hadműveleti szándékát augusztus közepéig halasztani volt kénytelen. Utóbb portyázó csapatait előre küldte a város alá, maga a derékhaddal augusztus 18-án érkezett oda.

Pozsonyt Schwendi Lázár ezredes 1500 emberrel védelmezte,

napjának megállapítása; de az említett két adat alapján a valóságot kideríteni bajos.

melyből 500 főnyi őrség a várba helyeztetett. A vár és város hadi felszereléssel bőven el volt látva.

Lichtenstein tábora a Csalóközben Pozsony alatt $\frac{1}{4}$ mér-földre a Duna partján feküdt s lövegeit az erdőközén a part menté-ben állította fel, hogy velök a balparti mezőt lövesse.

A magyar hadak létszáma, előbbi számításunk alapján, körül-belől 18,000 lovas és 10,000 gyalogságra tehető, beleértve a Jägern-dorfi herczeg 8000 emberét s lövegeit.¹⁾

A jelentékeny haderő daczára Pozsony nem volt teljesen körülzárható. A védőrség a Duna felől a Csalóközzel, s a jobb-parttal fentartá az összeköttetést s a folyam fölött uralkodott.

Augusztus 18-án Bethlen csapatai a külvárosba törtek s azt el is foglalták; de a Mihály kapu ellen intézett ágyútűz, a lövegek csekély hordtávja miatt, eredménytelen maradt; a löveg harc azonban mindkét részről több nap és éjjel át tartott.

Időközben a Duna felől több száz főnyi segélycsapat s élő vágómarha szállítmány érkezett a várba.

Augusztus 25-én — mint említők — a Csalóközben Csötör-tök helység mellett komolyabb veszteség érte a császáriakat.

Úgy véljük, hogy Lichtenstein seregének raktári készlete Csötörtök helységben volt fölhalmozva, s a rajtaütést Bethlen vagy Battyhány csapatai követték el.

Augusztus 27-én a pozsonyi védőrség erélyes kirohanást intézett, mely alkalommal 250 embert fölkonzolt s több ágyút beszegezett.

Augusztus 30-án újabb kirohanás történt, s a német őrség több zászlót ejtett hatalmába; azonban az ostromlók ezúttal oly serényen viselkedtek, hogy az ágyúk tüzével és a muskétások lövöldözésével mit sem törődve, a császáriakra rohantak s az el-keseredett harcban sokat leöltek, többeket fogságba ejtettek.

Bethlen, úgy lehet, rövid idő alatt remélte Pozsonyt hatal-mába ejteni; de a császáriak a határ ezen fontos pontjának védel-mében nagy erélyt és szívósságot fejtettek ki, s a fejedelem, mi-után a védőrségnek a Csalóközből élelemmel és friss csapatokkal

¹⁾ «... lovas seregünk 72, — gyalogunk is tízezer» — írja Bethlen Gábor. Történelmi Tár 1879. 214. l.

való ellátását nem akadályozhatta, 13 napi ostrom után megelégtelte az eddigi veszteséget, s 31-én éjjel az ostromlővegeket táborába vonatta, s szeptember 1-én csapatai is a vár alól visszavonultak.¹⁾

Bethlen Gábor intézkedését indokoltnak találjuk ugyan, mindazáltal ezen elhatározásával újból beigazolta azt, hogy várak ostromához nem volt kitarása.

A katonai nevelés eme fogyatkozását megtaláljuk a fejedelem alvezéreiben s csapataiban is, a mi különben természetes. A hadsereg majdnem csupa lovasságból állott, attól pedig a várak védelme és támadásánál megkívántató szívósságot és kitarást megkövetelni képtelenség.

Érsek-Újvár védelme ritkítja párját a hadtörténelemben, azonban ott is a fölmentő hadak erélyes közreműködése, illetőleg a támadó elemek fölényre jutása s helyes alkalmazása győzte le a nehézkes, de szívós, császári sereget.

Horváth István híres lovas vezér volt, de a Csalóköz szűk volt neki, hogy azt megvédelmezni, illetőleg, hogy abban az elleniséget legyőzni tudta volna.

Bethlen Gábort azonban a pozsonyi kudarcz nem hozta zavarba; a fejedelem egyet fordított a hadműveleti irányon, s hadait a morva határra vezette. Szeptember 4-én indult el pozsonyi táborából; szeptember 28-án Szakolczát Rauber kapitány a magyaroknak föladta s Bethlen szolgálatába lépett. Szeptember 30-án Strasznicza elfoglaltatott, majd Wessely, utána Magyar-Bród, hová Bethlen Gábor főhadiszállását tette át.

Kétségtelen, hogy a fejedelem azon esetben, ha a Csalóközre az átkelést kierőszakolja, s ottan Lichtensteinnak 12,000 főre szaporodott seregét megveri, újabb csapást mérhet vala a császári seregre.

De mily áldozatok árán tehetette volna ezt? — s kérdés, hogy a helyi harcban jártas német hadakat sikerült volna-e más harcsmódhoz szoktatott seregével legyőzni?

Különben Lichtenstein veresége még nem egyszersmind a király legyőzetése. Szikla volt Ferdinánd, melyet lehetett ugyan

¹⁾ Katona id. m.

mozgatni, de kidönteni nem. Hatalmas összeköttetéseinél fogva, ha egy seregét leverték, más állott helyébe.

Természetes, hogy Lichtenstein után megint Pozsonyra, azután pedig Bécsre került volna a sor.

Bethlen Gábornak azon elhatározása, hogy seregét Pozsony alatt apránként feláldozni, s a Csalóközben volt császári sereg előrelátható támadásainak kitenni nem akarta, de egy oly hadművelethez látott, mely biztosabb, (részben előnyösebb) eredménnyel kecsegtette, s hadviselési módszerének természetébe vágott, nézetünk szerint helyeselhető, mert a viszonyok s elérni szándékolt cél által indokolt vala.

A hadműveleti irány megváltoztatása újabb kezdeményezés volt a fejedelem részéről, melylyel egy más gondot vetett a császáriaknak, kik viszont nem valának oly vállalkozó szelleműek, hogy a Csalóközben visszahagyva, Bethlen háta mögött veszélyessé válhattak volna.

A fejedelem más irányú támadó vállalata kimozdítja a császári hadakat a Csalóközből.

Ezek ugyanis a Duna mentében Hainburghoz gyülekezvén, Morvaország védelmére siettek; a csapatok egy része azonban Caraccioli ezredes alatt a Stajerben portyázó Batthyány ellen küldetett.

A morvaországi császári hadak Waldstein alatt az ország nyugoti részében voltak elhelyezve s útőbb Magyar-Hradischnál egyesültek a csalóköziekkel; de már akkor Bethlen a főntebb említett városokat elfoglalta, s a magyar hadak Littau, Neustadt, Hochenstادتig kalandoztak s Trübauon rajtaütöttek.¹⁾ Ekként Bethlen Gábor a háborúval elégedetlen magyar urak nyomása alatt elkerülhetetlenné vált békekötésnek oly kedvező viszonyokat teremtett, hogy a háború alatt is folytatott alkudozásokat ezúttal váratlanul ugyan, de előnyösen valósíthatta.

A békealkú október 11-től komolyabb elhatározással folyt s december 31-én a nikolsburgi békekötésre vezetett, melynek alapján Bethlen Gábor lemond a királyi címéről, a koronát visszaszolgáltatja, ezek helyébe kapja a német birodalmi hercegi cí-

¹⁾ Gindely id. m. 4. k.

met, öröklí Oppeln és Ratibor sléziai herczegségeket; Magyarországon megtartja Szatmár, Szabolcs, Ugocsa, Zemplén, Borsod, Abaúj és Beregmegyéket, továbbá Munkács, Ecsed, Tokaj, Tarczal, Keresztur városokat és várakat.

Ezen békepontok alapján Bethlen Gábor a számításba vehető Magyarországnak jelentékeny részét kapcsolta Erdélyhez, s az erődített helyek s földrajzi terület által olyan hadműveleti alapot teremtett magának, melyből jövendő háborúit — mint azt a következmények is beigazolták — sikerre való kilátással indíthatta meg Ferdinánd ellen.

OLCHVÁRY ÖDÖN.